

A CSEHSZLOVÁK TÖRTÉNÉSZEK III. KONGRESSZUSA

RÁNKI GYÖRGY

Nagy érdeklődés közepette kezdte meg tanácskozásait szeptember 15-én a csehszlovák történészek III-ik kongresszusa Prágában. Több száz cseh és szlovák történetkutató és oktató mellett a szocialista országok történettudománya is képviseltette magát a megbeszéléseken.

A szovjet hivatalos delegációt *B. A. Rybakov* akadémikus vezette, tagjai voltak a delegációnak *S. F. Naida*, a Voproszi Isztorii főszerkesztője, *M. V. Bromley*, a szovjet Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének tudományos titkára. Mellettük 18 más szovjet történész turistaként érkezett Prágába és kapcsolódott be a kongresszus tanácskozásaiba. Lengyelországot prof. *Stanisláv Herbst*, a Polska Towarzystwo Historyczne elnöke, prof. *Éva Malecinska*, a Wrosczlavi Történeti Intézet vezetője, a Német Demokratikus Köztársaságot *Max Steinmetz*, a jenai Egyetem tanára, *R. Rolph*, az NDK Történelmi Társulatának titkára, Bulgáriát *Christo Gandevev* egyetemi tanár képviselte. Magyarország részéről *Ránki György*, a történettudományok kandidátusa, a Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottságának titkára és *H. Balázs Éva*, a Történeti Társulat titkára vett részt a kongresszus munkájában.

Václav Husa, a Csehszlovák Történeti Társulat elnökének bevezető szavai után tartotta meg *Josef Macek*, a Csehszlovák Történettudományi Intézet igazgatója „A csehszlovák történettudomány helyzete és feladatai a szocializmus felépítésének időszakában” című referátumát.

A marxista történettudomány feladatait a Csehszlovák Kommunista Párt XI. Kongresszusának határozata szabja meg; — mutatott rá a referátum. A történettudomány ugyanis egyik igen fontos területe annak az ideológiai munkának, mely a Párt, a társadalmi szervezetek, és a népi demokratikus állam egész szervező munkájával együtt tevőlegesen közreműködik a szocializmus felépítésének befejezésében. Aligha akad olyan tudományág, mely annyira szemléltetően és hatékonyan tudja az emberekben tudatosítani a társadalmi fejlődés törvényszerűségét, mint éppen a történettudomány. Ebből következik, hogy jóllehet a történészek szeme visszafelé a múltba tekint, a jelent is bekapcsolja a társadalmi fejlődés állandó áramlatába és a figyelmét a jövő felé irányítja. A marxista történettudomány a társadalmi törvényszerűségek megismertetése, az emberek eszméi és érzésvilágának kialakítása terén végezhet jelentős munkát a kultúrforradalomban.

A marxista történettudomány azonban — hangsúlyozta Macek professzor beszámolója — csak akkor képes ezeknek a feladatoknak eleget tenni, ha világosan magáévá teszi a proletariátus álláspontját. A csehszlovák történettudomány múltbeli legismertebb képviselői is határozottan osztály-álláspontot képviseltek. Václav Hajek krónikái a nemesség, Frantisek Palacky történelme pedig a polgárság érdekében és felfogásában ábrázolta a történelmi fejlődést. A mai csehszlovák történettudománynak nincs oka elrejtteni, hogy a munkáosztály álláspontja szerint alkotja meg történeti képét és harcol minden olyan nézet ellen, mely az objektivitás látszatában a burzsoá nézetek felelevenítésére irányul.

A történettudomány csak akkor tudja betölteni társadalmi hivatását, ha elméletileg és módszertanilag alaposan felkészül erre. Mindenekelőtt a marxista elmélet ismerete, a politikai gazdaságtanban, valamint a filozófiában való jártasság biztosíthatja a történeti kutatómunka eredményességét. Az elméletben való jártasság azonban, ha nem párosul a történelmi tények alapos ismeretével, üres sémává torzulhat, mint ahogy a még oly gazdag tényismeret is merő pozitivizmussá válhat, ha nem kötjük egybe a marxista elméletből adódó általánosítással.

A két módszer egysége fejezheti ki az objektív igazságot és teszi lehetővé — hangsúlyozta továbbá a referátum — hogy a megismert igazságok a forradalmi, társadalmi változások eszközévé váljanak.

A továbbiakban a beszámoló a csehszlovák történettudomány fejlődéséről adott áttekintést. Hangsúlyozta, hogy bár a marxista történettudomány szempontjából is 1945 a fordulópont, mégis 1948 februárjáig, a proletárdiktatúra győzelméig még csupán néhány pozíciót tudott elhódítani a marxista történészek egy csoportja.

1948 után nagy lendületet vett a csehszlovák marxista történettudomány fejlődése. Mindenekelőtt támaszkodhatott a Kommunista Párt vezetőinek számos történeti jellegű írására és művére. Majd 1950-től, a Csehszlovák—Szovjet Intézet megalakulásától kezdve a szovjet történettudománytól is igen sok segítséget kapott. A következő állomás Prágában a cseh, Bratiszlavában a szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének megalakulása volt. Már a két intézet megalakulása is győzelmet jelentett a burzsoá történeti ideológiai felett, hiszen a cseh nacionalista történet-felfogás tagadta az önálló szlovák történeti koncepció létjogosultságát, a szlovák nacionalisták pedig a két nép történetének szembeállítására törekedtek. Kétségtelen, hogy a cseh és a szlovák nép 1918-ig eltérő történelmi viszonyok között fejlődött. Ebből következik a cseh és a szlovák történelem önálló tanulmányozásának szükségessége is. Ugyanakkor a cseh és a szlovák nemzet kialakulásától kezdve a két nemzet történetének állandó együttműködést és történeti kapcsolatokat mutat.

Ezekben a keretekben folyik tehát a történeti tudományos munka a népi demokratikus Csehszlovákiában. A marxista történettudomány a burzsoá ideológia elleni harcban fejlődött ki. Elsősorban az objektivizmus és pozitívizmus gyakori jelentkezéséről beszélhetünk. Igen sok munka — állapította meg Macek referátuma — továbbra is csak a részlet adatok feltárására törekszik és visszariad az elméleti általánosításoktól. Különösen Jaroslav Goll — a burzsoá történettudomány ismert képviselőjének hatása érvényesült, aki a tudományos gondosság elmélyítésének ürügyén tagadta a történeti törvényszerűségek felvetésének szükségszerűségét. Éppen a burzsoá történettudomány fellelhető hatásai vetik fel a historiográfia művelésének szükségességét. E tekintetben a marxista történettudomány még keveset tett.

A pozitívizmus és objektívizmus veszélye mellett elsősorban a német imperializmus elleni ideológiai harc tartozik a csehszlovák marxista történettudomány feladatai közé, szögezte le a vitaindító referátum. A revansista német törekvések szolgálatában álló nyugatnémet történetírás részben nyíltan is beszél agresszív célkitűzéseiről, mások (pl. H. Heimpel, és G. Ritter) a páneurópai elmélet keretében igyekeznek a német Drang nach Osten politikának ideológiai alapot teremteni. Mindkét irányzat egyformán veszélyes és a csehszlovák történészeknek a Német Demokratikus Köztársaság történet-szeivel együtt kell ellenük a harcot felvenniök. További fontos kérdése a csehszlovák történettudomány fejlődésének a legújabbkori kutatások kérdése. Ma már aligha vitatják a csehszlovák kapitalizmus történeti feldolgozásának lehetőségét. De még mindig tapasztalható bizonyos vonakodás a népi demokratikus korszakkal való foglalkozás terén.

Macek professzor referátuma a továbbiakban a csehszlovák történettudomány legfontosabb teendőivel foglalkozott. Elsősorban azt emelte ki, hogy monográfiák és tudományos elemző művek készítése mellett elérkezett az ideje a cseh és szlovák tudományos szintézis elkészítésének.

A feudalizmus tárgykörében a cseh városi fejlődés, valamint a szlovák társadalom és gazdaságtörténet terén mutatkoznak komoly hiányosságok. Alig haladt előre a kutatás a hűbériség alatti nemzetiségi kérdés feltárása terén.

A kapitalizmus korszakán dolgozók között elsősorban a túlságos specializáció vár megszüntetésre. Egyes történészek ugyanis csak két-három év történetével foglalkoznak, anélkül, hogy a korszak egészéről áttekintéssel bírnának.

A csehszlovák történettudomány fejlődését az utóbbi években nagymértékben előmozdította a szovjet és népi demokratikus országokkal való együttműködés. E téren további előrehaladást jelenthet, hogy 1960 folyamán megalakul a csehszlovák—magyar történész vegyes bizottság a két ország közös történeti múltjának együttes tanulmányozására.

Macek professzor beszámolója befejezésül hangoztatta: a csehszlovák történettudomány mindig viszonylag széleskörű bázissal rendelkezett. A szo-

cialista kultúrforradalom rendkívül nagy súlyt helyez a kultúrközpontokon kívül folyó tudományos munkára. Ennek további fellendítése viszont szerves kapcsolatban áll a központokban folyó tudományos munkával. A történeti oktatás magas színvonala a nép körében olvasott történeti munkák, ezek a marxista kutatómunka eredményességének fontos, ha nem is egyedüli ismérvei.

A kongresszus után a csehszlovák történészeknek ezen célkitűzések megvalósítására kell erőfeszítéseiket összpontosítani, — fejezte be referátumát Josef Macek.

Macek professzor referátumához elsőnek *Jiri Hendrych*, a Csehszlovák Kommunista Párt titkárságának tagja szólt hozzá. Tolmácsolva a Kommunista Párt Központi Vezetőségének üdvözlését, hangsúlyozta, hogy a Párt rendkívül nagy fontosságot tulajdonít a társadalomtudományi és ezen belül a történettudományi kutatásoknak. Hendrych elvtárs hozzászólásában a csehszlovák történészek feladataira vonatkozóan az elméleti színvonal fokozását és a legújabbkori kutatások, különösen az 1945 utáni korszakra vonatkozó kutatások jelentőségét emelte ki. Javasolta, hogy a továbbiakban a cseh történészek fokozottabban foglalkozzanak a szlovák nép történetének, a szlovák történészek pedig a cseh nép történetének kutatásával.

Frantisek Kahuda kultúr- és iskolaügyi miniszter elsősorban a történet-oktatás problémáival foglalkozott. Beszélt arról a fontos szerepéről, melyet a történelem a fiatalok nevelésében betölt. Kiemelte, hogy a történettudomány csak akkor töltheti be hivatását az ifjúság nevelésében, ha az érdekes és gazdag történeti anyag magas elvi színvonallal kapcsolódik egybe. Hozzászólása további részében a történeti oktatás módszertani problémáival foglalkozott, különös tekintettel a történeti oktatásban felhasználható segéd-eszközökre.

Jiri Hajek professzor, a külügyminiszter helyettese, — aki maga is aktív történetírói tevékenységet fejt ki, és az utóbbi időben jelentetett meg a csehszlovák történelem olyan fontos kérdéséről, mint a köztársaság megszületése és München problémája rendkívül érdekes munkákat, — a nyugat-német történetírás elleni harccal foglalkozott. Utalt a nyugatnémet Ostforschung kutatásokra, melyek nem egy esetben a kelet-európai kérdésekkel Rosenberg „20-ik század mítosza” c. munka hirhedt fasiszta szellemében foglalkoznak. Rámutatott arra, hogy a nyugati, valamint az emigrációs történetírás különösen a legújabb kor történetét igyekszik meghamisítani; elsősorban a csehszlovák történelem olyan fontos kérdéseit, mint az I. Csehszlovák Köztársaság megszületése, München, illetve az 1948-as februári csehszlovákiai fordulat. Hangsúlyozta, hogy a historiográfiai munka, a wilsonizmus és más polgári elképzelések elleni harc a csehszlovák történettudomány jövőbeni tevékenységének egyik legfontosabb területe kell hogy legyen.

Szeptember 16-án de. még a plénumban folytatódott a vita, délután és 17-én egész nap a tanácskozás már 3 szekcióban folytatódott. Az első

szekcióban, mely a középkor kérdésével foglalkozott, többek között megvitaták *Klima* és *Macurek* professzorok előadásait, melyet az 1960. évi nemzetközi stockholmi kongresszusra készítettek „A feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet időszaka Európában a XVI—XVIII. században” címmel. Az 1848—1918-ig terjedő időszak alappreferátumát *Riha* professzor tartotta. A legújabb kor kérdéseit viszont *Jaroslav Kladiwa* vitaindító referátuma alapján vitatták meg a legújabbkori szekció ülésén.

Tekintettel arra, hogy magam is a legújabbkori szekció vitájában vettem részt, erről szeretnék röviden beszámolni.

Jaroslav Kladiwa elsősorban a legújabbkori kutatás módszertani kérdéseivel foglalkozott. Hangsúlyozta, hogy a legújabbkori történeti kutatás számos új problémát vet fel, melyeknek módszertana nem lehet azonos a korábbiakéval. Mindenekelőtt a Kommunista Párt történetének kutatásaira utalt itt, de hangsúlyozta, hogy a népi demokratikus történet feldolgozása is új feltételeket támaszt a kutatóval szemben. A vita résztvevői igen sok problémához hozzászóltak. Ezek a hozzászólások részben szervesen kapcsolódtak a vitaindító előadáshoz, a legújabbkori történetírás módszertani kérdéseit taglalva, részben azonban túlmentek azon és bizonyos konkrét történeti kérdéseket vitattak illetve helyeztek új megvilágításba. Igen sok szó esett a cseh és szlovák burzsoázia viszonyáról az I. Köztársaság időszakában. Gazdag adatanyag feldolgozásával bizonyította nem egy felszólaló, hogy az uralkodóosztályon belüli ellentétek kérdését nem lehet csupán a szlovák és cseh burzsoázia ellentétének tekinteni, hiszen a szlovák burzsoázia gazdaságilag összehasonlíthatatlanul alacsonyabb fokon állott, mint a cseh. Néhány más hozzászóló München kérdésével foglalkozott. E tárgykörhöz csatlakozott e sorok írójának felszólalása is: „A Csehszlovákia elleni magyar külpolitika néhány vonása” címen.

A legújabbkori történetírás problematikájából végül a historiográfia nyert különösebb hangsúlyozást, mint ami a történetírás aktuális feladatainak egyik legfontosabbika.

Szeptember 17-én, a kongresszus befejező napján hangzott el *Jindrich Vesely*, a Párttörténeti Intézet Igazgatójának előadása „A munkásosztály történeti feladatáról a csehszlovák nép történetében” címmel. *Jindrich Vesely* előadása a XIX. szd. közepétől napjainkig kísérté nyomon a csehszlovák történelmet és elemezte benne a munkásosztály szerepét. A 48-as forradalom előtt, illetve a 48-as forradalom időszakában jelent meg először a munkásosztály, mint aktív történetformáló erő a csehszlovák nép életében. A hetvenes évektől kezdve, most már az Osztrák—Magyar Monarchia keretében, a munkásosztály a Szociáldemokrata Párt vezetésével már tudatosan lép fel saját osztályigényeivel. A továbbiakban az előadás a munkásosztály, illetve pártjának problematikáját elemezte. A főbb szakaszokat a következőkben állapította meg: az Osztrák—Magyar Monarchia keretében a demokratikus

forradalomért, az önálló Csehszlovákia megteremtéséért folyt a harc. Ez időszakban a munkásosztály saját önálló törekvéseinek is hangot adott, de ugyanakkor a nemzeti függetlenségért folytatott harcban is a munkásosztályé volt a vezető szerep.

A következő időszakban, mely a Csehszlovák Köztársaság megteremtése időszakára esik, elsősorban a köztársaság jellegének kérdése körül folyt a harc. A harmincas években viszont a gazdasági válság, majd a köztársaság védelme, a német fasizmus elleni harc képezték a munkásosztály és a Kommunista Párt legfontosabb történeti feladatát.

A müncheni árulás után a Kommunista Párt és a munkásosztály állt a nemzeti függetlenségi harc élére, megteremtve a Népfrontot, mely a kassai programban az 1945 utáni fejlődésnek is igen fontos alapja lett. 1945—48 ismét a köztársaság jellegéért folytatott harc időszaka. 1948 februárja a Csehszlovák Kommunista Párt és munkásosztály nagy győzelme és a proletárdiktatúra nagy diadala.

Az előadáshoz *Milos Gosiovsky* professzor a szlovák munkásmozgalom vonatkozásában szólt hozzá.

Husa professzor elnöki zárszava után a kongresszus határozatot fogadott el a csehszlovák történészek legfontosabb feladataira vonatkozóan. A határozat utal arra, hogy a csehszlovák történészek a marxizmus—leninizmus szellemében és útmutatásainak segítségével igyekeznek a történettudomány kérdéseit feldolgozni. Éppen ezért a jövőben fokozott figyelmet fordítanak a burzsoá nézetek elleni harcra.

A továbbiakban a határozat utal arra, hogy a legújabb kor történeti feldolgozása és az egyéb korszakok tematikájának összeállítása a politikailag fontos témák szerint történik majd. Fontos feladatnak jelölte meg a kongresszus határozata a historiográfiai munka elmélyítését is. A tudományos munkának — állapítja meg a határozat — kapcsolódnia kell a népszerűsítő munkához, melynek segítségével a csehszlovák társadalom széles rétegei ismerik meg a marxista történetfelfogást. Végül arra mutatott rá a kongresszus határozata, hogy fokozni kell a tervszerűséget a történettudományi munkában, amelynek nemcsak a belső tervszerűségében, hanem a szocialista országokkal folytatott szoros kutatási együttműködésben is meg kell nyilvánulnia.

A csehszlovák történész kongresszus feladata — mint látható —, nem elsősorban tudományos részletproblémák tisztázásában állt. A kongresszustól, mint ezt számos csehszlovák történész hangoztatta is, elsősorban azt várták, hogy a helytelen nézetek elleni harccal megerősíti a marxizmus—leninizmus iránymutató szerepét a történettudományban és evvel lehetővé teszi, hogy a csehszlovák történészek közvetlen és aktív segítséget nyújthassanak a kulturális forradalomban. Ezt a feladatot a csehszlovák történészek III. kongresszusa sikerrel teljesítette.